

YTTRANDE

2023-05-08

Ju2023/00125

Justitiedepartementet

ju.remissvar@regeringskansliet.se

ju.krim@regeringskansliet.se

Remissvar: Tryggare hem för barn (SOU 2022:71)

Unizon tackar för möjligheten att få yttra sig över betänkandet *Tryggare hem för barn*. Unizon är ett riksförbund som samlar över 140 kvinnojourer, tjejjourer och ungdomsjourer samt jourer specialiserade på att arbeta mot incest och andra sexuella övergrepp. Umgängesfrågan har länge varit en hjärtefråga för Unizon och kvinnojourerörelsen i stort. Genom att erbjuda stöd och skydd, samt arbeta förebyggande och med påverkan kämpar jourerna varje dag, året runt, för våldsutsatta kvinnor och barns rättigheter och ett liv fritt från våld.

Mellan åren 2010 och 2022 har 16 111 barn bott tillsammans med sin mamma på någon av Unizons kvinnojourer. Bakom varje siffra finns ett barn där hot, våld och kränkningar ofta har varit en del av barnets vardag. Många av de här barnen har aldrig haft en barndom utan våld; en del har upplevt våld ända sedan de låg i mammas mage. De här barnen har inte flyttat, utan de har tvingats fly. De har tillsammans med sin mamma tvingats fly undan en våldsam pappa eller styvpappa. Flera studier och jourernas erfarenheter visar att många barn tvingas av domstol att fortsätta träffa den pappan, även i fall där barn berättat om att pappan utsatt dem för våld och övergrepp.¹ Vi vet också genom vår statistik från kvinnojourerna att barn tvingas till umgänge med en våldsutövande pappa till och med under tiden i ett skyddat boende, han som är själva anledningen till att de har flytt och nu lever skyddat.² Dessa barn är endast toppen av ett isberg och varje dag tvingas ett okänt antal barn till umgänge med vuxna de är rädda för, med rätta.

Det är barnens röster om utsatthet, behov och önskemål som Unizon har som utgångspunkt i vårt remissvar. Barn som bott med sin mamma på kvinnojourens boende, men också de våldsutsatta barn som tjej- och ungdomsjourerna möter i stödchatten på nätet. Vidare bygger svaren också på rapporten *”Umgänge – för barnets bästa?”* där ett riksrepresentativt urval av unga vuxna i åldern 20–30 år beskriver konsekvenserna av att de som barn tvingades till umgänge med en förälder som utövade våld.³ Unizon avgränsar sitt remissvar och sätter särskilt fokus till de delar som avser förslag och bedömningar i utredningen som är viktiga för de kvinnor och barn som våra medlemsjourer möter dagligen i sina verksamheter.

Utifrån vårt uppdrag som röstbärare vill Unizon lämna följande yttrande.

¹ Forsell, A., (2016). *Better safe than sorry?: Quantitative and qualitative aspects of child-father relationship after parental separation in cases involving intimate partner violence* (doktorsavhandling). Örebro Universitet; Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Uppgifter om våld är inget undantag: Redovisning av kartläggning av uppgifter om våld eller andra övergrepp i mål om vårdnad, boende och umgänge* (rapportnummer 2022:1). Jämställdhetsmyndigheten

² Unizons årsstatistik finns tillgänglig på www.unizonjourer.se

³ Unizon (2022). *Umgänge – för barnets bästa? Unga vuxnas röster om konsekvenserna av att de som barn tvingades till umgänge med en förälder som utövade våld mot barnet eller mot närstående till barnet*. Rapport tillgänglig på www.unizonjourer.se

Sammanfattning

Barns tvångsumgänge med sin förövare är en av vår tids viktigaste barnrättsfrågor och en fråga som den senaste tiden har varit högt uppe på den politiska agendan efter det tragiska som hände i Luleå där en åttaårig pojke blev mördad under ett umgänge. Ett umgänge som han uttryckt rädsla inför och av en pappa som av domstol bedömts ha bristande omsorgsförmåga. Det är inte en fråga *om* det skulle hända, utan *när* det händer. Exempelen som visar allvarliga systemfel från verkligheten är tyvärr många. Barns egna berättelser blir inte hörda, deras rädsla blir ifrågasatt eller inte tagen på allvar, barn tvingas till umgänge med en våldsam pappa mot sin vilja även under tiden de bor i skyddat boende och det finns en misstro gentemot kvinnor och barn som uppger att det förekommit våld under en pågående vårdnadstvist.⁴

Utredningsuppdraget för Tryggare hem för barn (SOU 2022:71) har bland annat varit att föreslå de författningsändringar som behövs för att stärka skyddet för barnet när fråga uppkommer om umgänge med en förälder som har utövat våld eller gjort sig skyldig till någon annan allvarlig kränkning mot barnet eller närstående till barnet, oftast pappas våld mot mamma. Det handlar alltså om barnskyddsärenden. För det är enligt vår mening viktigt att skilja mellan barn i allmänhet och barn i synnerhet, alltså barn som utsatts för olika former av våld, när vi pratar om umgänge och vad som är barnets bästa.

Överlag anser Unizon att utredningen inte har lagt några skarpa förslag som kan motverka de allvarliga barnrättsliga brister som finns inom den civilrättsliga rättstillämpningen och därmed stärka skyddet för barnet. Vidare efterfrågar Unizon ett utökat resonemang om vad som anses vara barnets bästa och kräver att det finns tydligare riktlinjer för juridisk vägledning vid bedömning. Unizon efterlyser också en större reform av föräldrabalken som innebär ett paradigmskifte från föräldrarätt till barnrätt och bort från ett förlegat synsätt att en pappa som utövar våld kan ändå vara en bra och god förälder. Idag kan en våldsam pappa få rätt till umgänge med sitt barn även om han anses så farlig att mamman har fått skyddat boende och/eller skyddade personuppgifter. Unizon anser att ett umgänge med en förälder som utövat våld mot barnet eller närstående i dessa situationer kan vara direkt livshotande och motsatsen till att se barnets bästa. Enligt vår mening bör umgänge inte dömas ut förrän det har blivit bedömt att det är tryggt och säkert för både barnet och mamman. Barnets rätt att skyddas mot alla former av övergrepp måste stå i centrum. Unizon anser att det är avgörande att fatta beslut om umgänge utifrån vad som är barnets bästa och samtidigt definiera särskilda situationer där utgångspunkten är att ett umgänge inte ska ske. Presumtionen för umgänge måste bli det omvända; alltså inget umgänge ska ske, om det inte bedöms vara till barnets bästa. Unizon vill här hänvisa till den danska föräldreansvarsloven och den norska barnevernsloven. För att göra individuella och nyanserade bedömningar krävs det att domstolsväsendet inklusive nämndemän och socialtjänst har kunskap. Kunskap om risk- och skyddsbedömningar, men också kunskap om mäns våld mot kvinnor och barn, vilka konsekvenser beslut om umgängesrätt kan få samt att barn som bevittnat våld också har utsatts för brott. Att frågan om utbildningssatsning lyfts är visserligen positivt men Unizon anser att det måste finnas ett tydligt ska-krav på sådan utbildning. Unizon ser vidare försiktigt positivt på att rätten ska kunna inhämta sakkunniguttrande från psykolog.

Utredningen skriver att det ”i utredningens kontakter med enskilda har lyfts att det är möjligt att få skyddat boende eller skyddade personuppgifter utan några bevis på att det förekommit hot eller liknande”⁵ utan hänvisning till någon källa. Dessa ”enskilda” ska ha lyft fram att detta innebär att barnet riskerar att förlora kontakten med den förälder som inte bor i skyddat boende eller har skyddade personuppgifter om ett umgänge inte upprätthålls. Unizon anser att

⁴ Se bland annat Eriksson, M. & Dahlkild-Öhman, G. (2008). Motstridiga förståelser av risk och riskbedömningar i familjerättssammanhang. I Eriksson, M., Cater, Å. K., Dahlkild-Öhman, G., Näsman, E. (red.) Barns röster om våld – att tolka och förstå. Malmö: Gleerups. Eriksson, M. & Näsman, E. (2011). När barn som upplevt våld möter socialtjänsten – om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande. Stockholm: Gothia; SOU 2020:16 *Barnkonventionen och svensk rätt*; Unizon (2022). *Umgänge – för barnets bästa? Unnga vuxnas röster om konsekvenserna av att de som barn tvingades till umgänge med en förälder som utövat våld mot barnet eller mot närstående till barnet*. Rapport tillgänglig på www.unizonjourer.se

⁵ SOU 2022:71 Tryggare hem för barn s. 319

detta är ett osakligt övertramp av utredarna. Bland våra medlemsjourer vittnas om en helt annan verklighet för de kvinnor och barn som de möter i sina verksamheter. Skyddat boende och skyddade personuppgifter är en av de få insatser som finns för att skydda kvinnor och barns liv. Både att erhålla och att leva med skyddade personuppgifter är svårt.⁶ För att skatteverket ska godkänna en sådan ansökan behövs vanligtvis intyg från socialtjänst eller annan myndighetsinstans eller kopia på eventuell polisanmälan. Det är praktiskt taget omöjligt att på eget bevåg ansöka och få skyddade personuppgifter. Att leva med sådana innebär dessutom en stor begränsning på personens livsutrymme. Att teckna telefonabonnemang, göra inköp via internet, ta lån, beställa id-kort m.m. är något som försvåras med skyddade personuppgifter. Med andra ord är det orimligt att dra slutsatser att detta är något som används lättvindigt av föräldrar. Tvärtom är det personer som i många fall fruktar för sina liv då de upplevt våld och/eller hot om våld som en sista utväg ansöker om skyddade personuppgifter och tvingas leva med dem.

Slutligen vill Unizon kommentera den genomgående könsneutrala ansatsen i utredningen som vi anser gör att livsviktiga resonemang går förlorade och att utredningen här brister i delar av det uppdrag som ålagts dem; att redovisa vilka konsekvenser de förslag som lämnas kan få för jämställdheten mellan kvinnor och män samt beakta det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Unizons inställning till utredningens förslag och bedömningar

7.3.3 Barn och vårdnadshavare ska ha rätt till biträde vid prövningen av vissa frågor om vårdnadsöverflyttning

7.3.4 I vilka mål ska biträde utses?

Utredningens förslag: Vid prövningen av vissa frågor om särskilt förordnad vårdnadshavare och tillfällig vårdnadshavare ska barnet och barnets vårdnadshavare ha rätt till biträde.

Utredningens förslag: Biträde ska kunna utses vid prövningen av frågor om särskilt förordnad vårdnadshavare och tillfällig vårdnadshavare enligt 6 kap. 7–8 a §§ och 10 d § föräldrabalken.

Unizon *tillstyrker delvis* förslagen. Unizon anser att rätten till biträde även ska gälla barn i samtliga mål som rör vårdnad, boende och umgänge. Ett biträde för barnet i de här processerna skulle innebära att barnets rättigheter och röst lyfts fram på ett helt annat sätt än idag. Barn som befinner sig i en utsatt situation är beroende av att den myndighet som de har kontakt med säkerställer deras rättigheter. Unizon anser därför att regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att utreda förutsättningarna för möjligheten till biträde i samtliga mål som rör vårdnad, boende och umgänge.

9.4.2 Utgångspunkten för umgänge ska fortsatt vara barnets bästa.

Utredningens bedömning: Det ska inte i lag regleras särskilda situationer när barnet som utgångspunkt inte bör ha rätt till umgänge med en förälder.

Unizon kräver: Tydliga skrivningar på särskilda situationer när barnet ska skyddas mot ett umgänge med en förälder som brister i sin omsorgsförmåga mot barnet.

Unizon *emotsätter sig starkt* utredningens bedömning och ställer oss frågande till utredningens resonemang att en förälders beteende och handlingar (läs våld och övergrepp) i vissa situationer inte kan diskvalificera denne som umgängesförälder utifrån principen att

⁶ Den här bilden stöds även av Jämställdhetsmyndighetens rapport Skyddade personuppgifter – oskyddade personer (2022:10)

barnets bästa ska vara avgörande. Unizon anser att det går att fatta beslut om umgänge utifrån vad som är barnets bästa och samtidigt definiera särskilda situationer där utgångspunkten är att ett umgänge inte ska ske, som när en pappa är dömd för våld mot mamman eller barnet, när barn och kvinnor befinner sig på skyddat boende på grund av en våldsam pappa eller när kvinnor och barn har andra skyddsinsatser från samhället, till exempel skyddade personuppgifter eller kontaktförbud. Unizon vill här understryka att ett umgänge med en förälder som utövat våld mot barnet eller närstående i dessa situationer kan vara direkt livshotande och motsatsen till att se barnets bästa.

Unizon menar att en tydlig skrivning på särskilda situationer där umgänge med en våldsutövande förälder är olämpligt skulle tydliggöra barnets bästa och att rätten till skydd alltid måste väga tyngre än kontaktp principen. Unizon hänvisar till den danska lagstiftningen, föräldreansvarsloven, som visar att det är möjligt att i lag reglera att umgänge som utgångspunkt inte ska ske om föräldern har dömts till fängelse för vissa typer av brott, såsom sexualbrott, mord eller andra grova våldsbrott, men att undantag kan göras om det bedöms vara till barnets bästa. Det innebär att presumtionen om umgänge i dessa situationer blir det omvända, alltså inget umgänge ska ske, om det inte bedöms vara till barnets bästa. Unizon anser det skulle ställa tydligare krav på en förälder som utövat våld. Att en dokumenterad våldsam pappa presumeras vara en olämplig vårdnadshavare och olämplig för umgänge om inte motsatsen kan bevisas. Utgångspunkten måste vara att umgänge bara ska komma till stånd om barnets och mammans trygghet kan garanteras.

Vidare efterfrågar Unizon ett utökat resonemang om vad som anses vara barnets bästa och kräver att det finns tydligare riktlinjer för juridisk vägledning vid bedömning. Vad som är barnets bästa ska vägleda alla beslut som rör barn, men tyvärr ser det inte ut så idag, särskilt inte när det gäller umgänge. Jämställdhetsmyndighetens granskning visar hur uppgifter om våld och övergrepp inte får genomslag i domar om vårdnad, boende och umgänge. Granskningen pekar på flera allvarliga barnrättsliga brister bland annat att varken barnets situation, eller riskerna för barnet, utreddes i överenskommelser mellan föräldrarna, trots att det förekom uppgifter om omfattande och systematiskt våld. Vidare visade granskningen att domstolarna i ytterst få fall hänvisade till barnkonventionen och att barnet i stort sett aldrig hördes av domstolen.⁷ Detta trots att barnkonventionen är lag i Sverige sedan 2020, och att barn därmed enligt lag har rätt att höras, och att barn har rätt till en trygg uppväxt fri från våld. Detta trots det är belagt i forskning att våldet ofta fortsätter efter föräldrarna separerar och våldets långsiktiga konsekvenser på barns hälsa och utveckling.⁸

Barns rätt till föräldrar. Så heter det i teorin. Men i praktiken fungerar det som föräldrars rätt och barns skyldighet. Konsekvensen blir att beslut om umgänge inte alltid blir till barnets bästa. Konsekvensen blir att barn kan tvingas till tvångsumgänge med en förälder som är våldsam. I rapporten *Umgänge – för barnets bästa* beskriver unga vuxna i åldern 20–30 år konsekvenserna av att de som barn hade umgänge med en förälder som utövat våld. De flesta unga vuxna som deltog i den här studien uppger att de som barn ofta upplevt oro, otrygghetskänslor, ångest och rädsla inför umgänget. Den här rädslan var också ofta befogad. Drygt 72 procent av de unga vuxna uppger att de utsatts för våld efter separationen.

Det är helt obegripligt att som barn tvingas umgås med en förövare, även om det är en familjemedlem. Den kunde då fortsätta med våldet. Mår fortfarande dåligt av det än idag.

Citat ur rapporten *Umgänge – för barnets bästa*

⁷ Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Uppgifter om våld är inget undantag: Redovisning av kartläggning av uppgifter om våld eller andra övergrepp i mål om vårdnad, boende och umgänge* (rapportnummer 2022:1). Jämställdhetsmyndigheten.

⁸ Broberg, A., Almqvist, L., Axberg, U., Grip, K., Almqvist, K., Sharifi, U., ... Iversen, C. (2011). *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering*. Göteborgs universitet; Nationellt centrum för kvinnofrid (2010). *Att fråga om våldsutövning som en del av anamnesen* (NCK-rapport 2010:4). Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala Universitet; Forssell, A.M., & Cater, Å (2015) Patterns in child-father contact after parental separation in a sample of child witness to intimate partner violence. *Journal of Family Violence*, 30(3), 339–349. DOI: [10.1007/s10896-015-9673-2](https://doi.org/10.1007/s10896-015-9673-2)

De flesta unga vuxna som deltog i den här studien uppger att de som barn inte har mått särskilt bra av att ha umgänge med den förälder som utövade våld. 92 procent uppger någon form av psykiskt lidande under uppväxten som de upplever är till direkt följd av umgänget (73 % i hög grad). Det här är alltså oavsett om man utsatts för tvångsumgänge eller inte. När det gäller tvångsumgänge uppger samtliga, alltså 100%, någon form av psykiskt lidande. Och att det fortsätter påverka dem även som vuxna. Nästan lika många, 89 procent, uppger att umgänget under uppväxten har orsakat dem psykiskt lidande i vuxen ålder, varav 63 procent uppger i hög grad. Många uppger också att det fått fysiska konsekvenser, såsom kroppsliga smärtor, men också påverkat deras förtroende för den andra föräldern negativt.⁹

”Om inte vår relation brutits HELT så hade jag inte levt idag, jag orkade inte mer. Men det var ingen vuxen person i min närhet som tog ansvar för det, varken myndigheter eller min mamma. Jag räddades tillslut av att HAN inte längre såg någon vinning i relationen med mig och då tog den slut. Så får det inte vara för något annat barn.”

Citat ur rapporten *Umgänge – för barnets bästa*

Flera studier och våra jourers erfarenheter vittnar om att det viktigaste stödet för barn som upplevt våld är skydd från fortsatt utsatthet.¹⁰ Att våldet upphör och att vardagen blir tillräckligt trygg för att återhämtning ska ske. Vad de här barnen behöver är också tid. Tid att landa. Tid att läka och sätta ord på sina upplevelser, att bearbeta vad de har varit med om. Skydd från fortsatt utsatthet och tid är två viktiga förutsättningar för att barnets vistelse i skyddat boende ska bli en vändpunkt att få till en faktisk förändring i deras liv. Det kan låta självklart. Och det är självklart när det gäller vuxna. Kvinnor kommer till kvinnojourens boende för att komma ifrån våldet, men också för att få en distans till den person som har utsatt henne för våld. För att den distansen är läkande. Så är det inte när det gäller barnen. Sammanställd årsstatistik för 2022 visar att 32 procent av Unizons kvinnojouurer rapporterar att umgänge med våldsutövande pappa skett under tiden i boendet. Något högre andel rapporterades för år 2021 (36 %), 2020 (38%) och år 2019 (35%).¹¹ När det kommer ett domstolsbeslut om umgänge så har kvinnojouren och mamman, men också barnen väldigt lite att sätta emot. Våra kvinnojouurer träffar barn som varken vill eller vågar träffa pappa. Barn som skriker, gråter, vädjar och försöker gömma sig, men där umgänget ändå genomförts. Det är dessutom ett stort tillitsbrott mot barnet att som förälder, trots vetskap om våldet, tvinga sitt barn att träffa sin våldsutövande pappa. Hur ska barn kunna läka och känna trygghet i en sådan situation?

När de här barnen ska till umgänge så innebär det att de åläggs ansvaret att hålla såväl hela familjens skydd som det skyddade boendets säkerhet. De ska inte svara på frågor om ”*Vad heter din förskola?*”, ”*Hur ser lekplatsen ut där du bor nu?*”. Frågor som kan ge den våldsutövande föräldern ledtrådar om vart de är. Men det innebär också att ansvar åläggs på barnen att klara av att åka till den föräldern som har utsatt dem själva eller närstående för våld.

Vi anser att det är ett alldeles för stort ansvar att lägga på barn. Det är ett ansvar som tynger dem hårt. De här barnen tar redan ofta ett stort ansvar för sina familjer så här måste vi vuxna istället hjälpa till att avlasta barnen. Barnsamordnare inom Unizons barnnätverk lyfter att det finns en ännu större problematik med tvångsumgänge när barnet flyttar med sin mamma från det skyddade boendet, för då förväntas det ofta att ett umgänge ska startas direkt. Vilka andra våldsutsatta än barn skulle vi tvinga att regelbundet träffa och bo tillsammans med sin förövare?

⁹ Unizon (2022). [Umgänge – för barnets bästa? Ungas röster om konsekvenserna av att de som barn tvingades till umgänge med en förälder som utövade våld mot barnet själv eller mot närstående till barnet.](#)

¹⁰ Broberg, A., Almqvist, L., Axberg, U., Grip, K., Almqvist, K., Sharifi, U., ... Iversen, C. (2011). Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering. Göteborgs universitet.

¹¹ Unizons årsstatistik finns tillgänglig på www.unizonjourer.se

9.4.3 Riktlinjerna för bedömningen av barnets bästa ska omformuleras

Utredningens förslag: Bedömningen av barnets bästa är en helhetsbedömning av alla omständigheter som är aktuella för det enskilda barnet. Det ska därför inte längre anges att det vid bedömningen av barnets bästa särskilt ska fästas avseende vid några utvalda omständigheter.

Unizons förslag till lag om ändring i föräldrabalken: Bedömning av barnets bästa är en helhetsbedömning. Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska det fästas särskilt avseende vid risken för att barnet far illa.

Unizon kräver: Tydliga riktlinjer för juridisk vägledning vid bedömning om vad som är barnets bästa.

Unizon *tillstyrker delvis* utredningens förslag. Utredningens förslag om helhetsbedömning innebär inget nytt. Bedömningen av barnets bästa ska enligt dagens lagstiftning vara en helhetsbedömning, det framgår från bestämmelsens förarbeten.¹² Enligt nuvarande reglering i Föräldrabalken ska domstolen vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ta särskild hänsyn till några utvalda omständigheter. Unizon ställer sig positivt till utredningens förslag att barnets behov att av en nära och god kontakt med båda föräldrarna tas bort i bestämmelsen om barnets bästa (6 kap. 2 a § 2 st. andra strecksatsen). Unizon och våra medlemsjourer har träffat många barn och mammor som vittnar om hur skadligt det är för barnet att tvingas träffa en förälder som de är rädda för, med rätta. Vidare har forskning inom området inte funnit en positiv effekt av att ha en kontakt med en förälder som utövat våld, utan de här barnen mår generellt dåligt utifrån de erfarenheter som de har.¹³

Däremot anser Unizon att det även fortsättningsvis ska fästas särskilt avseende vid risken att barnet far illa för att tydligt markera att skydd mot våld ska väga tyngst, inte bara vara en del av helhetsbedömningen. Detta då det är belagt inom internationell såväl nationell forskning att:

- Störst risk att kvinnor mördas är i samband med en separation
- Våld och hot mot barnet och mamman fortsätter ofta efter separation
- Barn har ofta varit direkt utsatta i högre grad. Studier har visat att upp till 70 procent av barn som upplevt pappas våld mot mamma har även varit utsatta för fysisk barnmisshandel; 48 % är multiutsatta.
- Barn är ofta påverkade av upplevelserna av våldet. Flertalet studier visar att ungefär hälften utvecklar symptom på psykisk ohälsa i klinisk mening.¹⁴

¹² Prop. 1992/1993:139 29.

¹³ Se bland annat Forssell, A. (2016). *Better safe than sorry?: Quantitative and qualitative aspects of child-father relationship after parental separation in cases involving intimate partner violence* (doktorsavhandling). Örebro Universitet; Unizon (2022). [Umgänge – för barnets bästa? Unga vuxnas röster om konsekvenserna av att de som barn tvingades till umgänge med en förälder som utövat våld mot barnet själv eller mot närstående till barnet.](#)

¹⁴ Broberg, A., Almqvist, L., Axberg, U., Grip, K., Almqvist, K., Sharifi, U., ... Iversen, C. (2011). [Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering.](#) Göteborgs universitet; Evans, S. E., Davies, C., & DiLillo, D. (2008).

Exposure to domestic violence: A metaanalysis of child and adolescent outcomes. *Aggression and Violent Behavior*, 13, 131-140. DOI: [10.1016/j.avb.2008.02.005](#); Grych, J.H., Jouriles, E.N., Swank, P.R., McDonald, R., & Norwood, W.D. (2000). Patterns of adjustment among children of battered women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68, 84-94. DOI: [10.1037/0022-006X.68.1.84](#); Hillberg, T. (2010). *Investigating the role of childhood maltreatment and witnessing intimate partner violence on childhood behaviour and mental health* (Doktorsavhandling, University of Birmingham, Birmingham, England); Jernbro, C., & Landberg, Å. (2020). [Multiutsatta barn.](#) Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset; Nationellt centrum för kvinnofrid (2010).

[Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen](#) (NCK-rapport 2010:4). Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala Universitet; Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Baradaran, L. P., Abbott, C. B., & Guterman, E. (2006). Type of violence, age, and gender differences in the effects of family violence on children's behavior problems: A mega-analysis. *Developmental Review*, 26, 89-112. DOI: [10.1016/j.dr.2005.12.001](#); Svensson, B., Jernbro, C., Almqvist, K., & Jansson, S (2015).

Barnmisshandel och omsorgssvikt. I C. Jernbro, C-G Bornehag & S Jansson (red) [Barns liv och hälsa i Värmland 2014](#). Rapport från Karlstads universitet och Landstinget i Värmland.

Som utredningen redogör för finns det väldigt många olika sätt som ett barn kan riskera att fara illa. En bred förståelse av vad våld är och hur våld kan ta sig uttryck är något som Unizon länge har efterfrågat i lagstiftningen. Unizon och våra medlemjourer upplever att det fortfarande är alltför stort fokus på fysiskt våld istället för att se det mönster av makt och kontroll som ofta utövas. Vi upplever också att det eftervåld som kvinnor och barn utsätts för inte tas på lika stort allvar efter de flytt från våldet.

”Det är viktigt att lyssna på signaler som barn ger och som våld utifrån flera aspekter, inte bara fysiskt våld. Jag upplevde att det förminskades när jag berättade, vilket många gånger gjorde att jag var tyst och trodde det var mitt fel.”

Citat ur rapporten *Umgänge – för barnets bästa?*

9.4.4 Riskbedömning – en del av helhetsbedömningen

Utredningens förslag: Risken för att barnet far illa ska vara en del av helhetsbedömningen av vad som är barnets bästa.

Unizon kräver: Prioritera våldsutsatta kvinnor och barns säkerhet i ärenden om vårdnad, boende och umgänge.

Unizon *tillstyrker delvis* utredningens förslag. Enligt lag ska domstolarna alltid göra riskbedömningar i samband med vårdnadstvister för att bedöma om det finns risk att barn kan utsättas för våld, eller på andra sätt kan fara illa hos någon av föräldrarna. Det här är alltså inget nytt som utredningen föreslår. Unizon anser att det även fortsättningsvis ska fästas särskilt avseende vid risken att barnet far illa för att tydligt markera att skydd mot våld ska väga tyngst, inte bara vara en del av helhetsbedömningen. Unizon kräver att våldsutsatta kvinnor och barns säkerhet prioriteras i ärenden om vårdnad, boende och umgänge.

Unizon anser att det även fortsättningsvis ska fästas särskilt avseende vid risken att barnet far illa för att tydligt markera att skydd mot våld ska väga tyngst, inte bara vara en del av helhetsbedömningen. För att tillämpa barnets bästa behövs ett starkt barnrättsperspektiv och välgrundade riskbedömningar, något som idag brister. Granskningar av domar i vårdnadsärenden visar att i flera av fallen har föräldrar som dömts för våldsbrott inom familjen fått vårdnad eller umgänge med barnen, utan att domstolarna gjort en dokumenterad riskbedömning.¹⁵

”Det var som att vuxenvärlden signalerade att det han gjort innan inte var så farligt. Jag började tvivla på mina minnen, känslor och vuxna. Stängde av känslorna och fick beröm för hur lugn jag var, både i skolan och i hemmen. Inom mig rasade stressen och ångesten vilket senare ledde till olika missbruk och stormiga kärleksrelationer med inslag av fysiskt och psykiskt våld.”

Citat ur rapporten *Umgänge – för barnets bästa?*

Enligt Unizons erfarenhet är det också mer regel än undantag att barn tvingas till tvångsumgänge med en förälder som utövat våld.¹⁶ Våra barnsamordnare berättar om barn som säger: *”Jag har ju berättat, varför händer ingenting? Jag tvingas ändå åka till pappa på fredag”*. I rapporten *Umgänge – för barnets bästa?* uppger de flesta av de unga vuxna som utsatts för tvångsumgänge under uppväxten att de berättade eller visade för en vuxen att de inte ville träffa föräldern.

¹⁵ Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Uppgifter om våld är inget undantag: Redovisning av kartläggning av uppgifter om våld eller andra övergrepp i mål om vårdnad, boende och umgänge* (rapportnummer 2022:1). Jämställdhetsmyndigheten; Sveriges Radio Ekot (24 augusti 2020). Dömda tilldelades vårdnad utan dokumenterad riskbedömning. Hämtad från www.sverigesradio.se

¹⁶ Unizon (2022). *Umgänge – för barnets bästa? Unga vuxnas röster om konsekvenserna av att de som barn tvingades till umgänge med en förälder som utövat våld mot barnet eller mot närstående till barnet*. Rapport tillgänglig på www.unizonjourer.se

”Jag uttryckte min ovilja kraftigt, grät och skrek vid överlämningar, ringde polis för att få hjälp, gjorde rymningsförsök och ändå var det ingen som accepterade att jag inte ville.”

Citat ur rapporten *Umgänge – för barnets bästa?*

Andra vågade inte berätta med ord utan försökte istället visa genom att till exempel vara utåtagerande och på det sättet tala om att det var något fel hemma. Få kände sig lyssnade på.

Unizon anser att synen på förövarens omsorgsförmåga behöver ändras. En pappa som misshandlar mamma är inte en bra och trygg förälder för ett barn. Unizon vill särskilt understryka att våld är brottsliga handlingar. Sedan 1 juli 2021 är dessutom barnfridsbrottet införd i 4 kap. 3§ brottsbalken, vilket innebär att det nu är ett brott att utsätta barn för att bevittna vålds- och sexualbrott mot närstående. Vidare anser Unizon att när barn berättar så måste myndigheter och vuxenvärld agera till skydd för barnet. Annars blir det ett svek till som gör att barnen tappar tilltro till vuxenvärlden och myndighetsvärlden.

Vidare vill Unizon särskilt understryka vikten av att domstolen i sina domskäl tydligt ska redovisa hur utfallet av risk- och skyddsbedömningen ingår i helhetsbedömningen, men också hur barnet har fått komma till tals och vad domstolen tillmätt barnets åsikter för betydelse.

9.4.5 Utbildningsinsatser

Utredningens bedömning: Domstolsverket bör överväga behovet av att genomföra en utbildningsinsats när det gäller riskbedömningar i familjemål.

Unizon kräver: Obligatorisk kunskap- och kompetenshöjande utbildningsinsatser för domstolsväsendet inklusive nämndemän och socialtjänsten på nationell nivå

Unizon *delar* utredningens bedömning om behovet av kompetenshöjande åtgärder, men vill här understryka vikten det blir ett ska-krav. Ordet ”bör” är alldeles för vagt och öppnar upp för möjligheten att välja bort det. Vidare föreslår utredningen att utbildningsinsats när det gäller riskbedömningar i familjemål kan ingå inom ramen för Domstolsakademins kurser Barnets bästa och Vägval i mål och vårdnad, boende och umgänge. Båda dessa kurser genomförs under två dagar. Unizon anser att föreslagen utbildningsinsats är gravt otillräcklig. Det handlar om kvinnor och barns liv!

Flera studier visar att en hög andel av barn som aktualiseras hos domstol i så kallade vårdnadstvister har varit utsatta för våld eller övergrepp.¹⁷ Ofta tillkommer dessutom andra allvarliga missförhållanden, som missbruk eller psykisk sjukdom hos en förälder. När det är barn som har varit utsatta för våld så handlar det om barnskyddsärenden, inte en kamp mellan två jämbördiga föräldrar. Vad Unizon har erfart genom sina medlemsjourer är att en utbredd uppfattning har varit att när föräldrar som levt i en relation som innehållit våld separerar upphör våldet och då är båda föräldrarna lika goda vårdnadshavare. Denna uppfattning bygger helt och hållet på okunskap. Man har valt att helt bortse ifrån vad utövande av våld står för och dessutom helt bortsett från att barnet är ett brottsoffer.

¹⁷ Broberg, A., Almqvist, L., Axberg, U., Grip, K., Almqvist, K., Sharifi, U., ... Iversen, C. (2011). [Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering](#). Göteborgs universitet; Bruno, L. (2015) Contact and Evaluations of Violence: An Intersectional Analysis of Swedish Court Orders. *International Journal of Law, Policy and The Family*, 29(2), 167-182. DOI: 10.1093/lawfam/ebv002; Forssell, A. (2016). *Better safe than sorry?: Quantitative and qualitative aspects of child-father relationship after parental separation in cases involving intimate partner violence* (doktorsavhandling). Örebro Universitet; Jernbro, C., & Janson, S. (2017) [Våld mot barn 2016: En nationell kartläggning](#). Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset; Jämställdhetsmyndigheten (2022). [Uppgifter om våld är inget undantag: Redovisning av kartläggning av uppgifter om våld eller andra övergrepp i mål om vårdnad, boende och umgänge](#) (rapportnummer 2022:1). Jämställdhetsmyndigheten

Det framgår mycket tydligt av granskningar att kvinnor och barns rättssäkerhet är ett lotteri beroende på var i landet man bor.¹⁸ Europarådets expertgrupp GREVIO har i sina rekommendationer uppmanat Sverige att prioritera våldsutsattas säkerhet i ärenden om vårdnad, boende och umgänge samt att våldsutsatta kvinnors och barns säkerhet och trygghet aldrig får riskeras.¹⁹ Unizon anser det är av största vikt att samtliga som utreder och dömer i frågor rörande vårdnad, boende och umgänge har särskild sakkunskap om mäns våld mot kvinnor och barn, vilka konsekvenser beslut om umgängesrätt kan få samt att barn som bevittnat våld också har utsatts för brott; endast då kan lagen fullt ut skydda barn från att fara illa. Unizon kräver därför obligatorisk kunskaps- och kompetenshöjande utbildningsinsatser för domstolsväsendet, som inkluderar nämndemän, på nationell nivå. Men vi ser också ett utbildningsbehov inom socialtjänsten enär det är socialtjänstens risk- och skyddsbedömning som ofta ligger till grund för rättens bedömning.

Att barn mår bra av en god och nära kontakt med båda föräldrarna är för det mesta en god princip när det gäller föräldraskap. Det stöds också av forskning. Men det som är bra för barn i allmänhet är inte bra för barn som utsatts för våld och övergrepp.

Många våldsutsatta barn tvingas av domstol att fortsätta träffa den pappan, även under tiden i skyddat boende. Ungefär en tredjedel av Unizons kvinnojourer vittnar om att barn på deras boenden har umgänge med pappan under vistelsen i det skyddade boendet, där de ska vara trygga med sin mamma.²⁰ Dessa barn är endast toppen av ett isberg och varje dag tvingas ett okänt antal barn till umgänge med vuxna de är rädda för, med rätta. Exemplet från verkligheten är många. En mamma vi har kontakt med berättar att hon och hennes dotter placerades på skyddat boende när dottern var bebis, efter att pappan hade utsatt både mamman och dottern för grovt våld som hade kunnat bli dödligt. Sedan dess har domstolen beslutat att dottern trots allt ska ha umgänge med pappan.

Mamman berättar:

”Vi överklagade beslutet om hans beviljade umgänge ännu en gång när vår dotter uttryckligen sa att hon hellre vill dö än att träffa pappa. Domstolen avslög överklagan med motiveringen att den inte såg tillräckliga skäl att stoppa umgänge. Om det inte ens räcker att flickan inte ville leva, vad ska då till för att uppnå tillräckliga skäl?”

Mamman hade lämnat sitt barns pappa och sökt skydd och stöd. Hon ordnade en bostad åt sig och barnet och ansökte om enskild vårdnad. Sedan dess har hon kämpat för sin dotters rätt att inte träffa sin pappa. Mannen har kontinuerligt stämt henne för att ha rätt till umgänge med dottern. Efter åtta år av processer och närmare en halv miljon kronor i rättegångskostnader har nu domstolen äntligen lyssnat på henne. Tvångsumgänget har upphört. Det gjorde det inte för den åttaårige pojken i Luleå. Han kom aldrig hem till sin mamma igen och pappan är nu dömd för mord. Domstolen hade konstaterat pappans bristande omsorgsförmåga, trots det hade han rätt till umgänge med pojken vissa dagar. Det hade mamman överklagat.

Otaliga rapporter och forskning visar samma livsfarliga systemfel. Jämställdhetsmyndighetens granskning av över 800 domar visar på allvarliga barnrättsliga brister, bland annat hur lite hänsyn som tas till barnens berättelser om våld och deras inställning till umgänget. Domstolar beslutar alltså om tvångsumgänge mot barns och mammors uttryckliga vilja. Domstolar som ofta inte ens träffar det enskilda barnet. Våldet får dessutom långsiktiga konsekvenser. En undersökning från Unizon och Kantar Sifo visar att 9 av 10 unga vuxna som tvingats till umgänge som barn lider långvariga psykiska men.²¹

¹⁸ Jämställdhetsmyndigheten (2022). [Uppgifter om våld är inget undantag: Redovisning av kartläggning av uppgifter om våld eller andra övergrepp i mål om vårdnad, boende och umgänge](#) (rapportnummer 2022:1). Jämställdhetsmyndigheten; SOU 2020:16 Barnkonventionen och svensk rätt

¹⁹ GREVIO/Inf (2018)15.

²⁰ Unizons årsstatistik finns tillgänglig på www.unizonjourer.se

²¹ Unizon (2022). [Umgänge – för barnets bästa? Unga vuxnas röster om konsekvenserna av att de som barn tvingades till umgänge med en förälder som utövat våld mot barnet själv eller mot närstående till barnet.](#)

9.4.6. Ytterligare sätt att inhämta utredning om barnets situation

Utredningens förslag: Domstolen ska kunna inhämta ett sakkunnigutlåtande från en psykolog, om det behövs ytterligare utredning om barnets situation.

Unizon *tillstyrker* förslaget och anser det kan ge nödvändig tyngd åt domstolens bedömning av vad som är bäst för barnet. I linje med utredningens bedömning anser Unizon att det behöver ställas särskilda krav på de som kan förordnas som sakkunniga; att endast legitimerade psykologer med specialisering inom klinisk barn- och ungdomspsykologi kan komma i fråga. Samtidigt är Unizon tveksam om det i praktiken kommer leda till någon förändring då, precis som utredningen beskriver, det är idag mycket ovanligt att domstolen självmant inhämtar utlåtande direkt från en BUP-klinik eller någon annan som är expert på området.

Övriga synpunkter

Unizon anser att det idag finns stora svårigheter med rättstillämpningen för barn som upplevt pappas våld mot mamma. Jämställdhetsmyndighetens rapport visar att varken barnets situation, eller riskerna för barnet, utreddes i överenskommelser mellan föräldrarna, trots att det förekom uppgifter om omfattande och systematiskt våld. Unizon anser därför att en utredning behöver tillsättas skyndsamt för att se över överenskommelser vid vårdnad, boende och umgänge.

Unizon anser att domstolar ska ha meddelandeplikt och själva behöva förklara och begripliggöra beslutet för barnet. Istället för att det är mamman eller att det är en socialsekreterare som ska sitta och försöka göra det begripligt för barnet varför man måste träffa en förälder som man är jätterädd för. För vi tror, likt Maria Eriksson (forskare och professor vid Marie Cederschiöld högskola), att det inte är förrän man som domare själv konfronteras av konsekvenserna av sitt eget beslut som man förstår vad det innebär för ett barn. Och kan man lyckas göra det i Australien till exempel så borde man kunna genomföra det i Sverige.

Vi önskar också att man tog snabbare interimistiska beslut om vårdnad, boende och umgänge och hittade arbetsätt för att kommunicera tydligt med den våldsutövande pappan för att på så sätt också skydda barnet och mamman. Att säga *"Nu har vi bestämt att det inte är lämpligt med umgänge och har du frågor om det får du ta dem med oss"*.

Unizon vet att en del våldsutövande pappor sätter i system att överklaga beslut om umgänge. Det kan ske redan dagen efter en dom fallit och de olika rättsprocesserna kan fortgå större delen av barnets barndom. Det finns inte i dagsläget någon begränsning som kan ge mamman och barnet det respit som de behöver, utan våldet och maktutövandet är ständigt närvarande. Unizon hör om mammor som till följd av detta också får dålig ekonomi och stora skulder för att de har varit tvungen att söka juridisk hjälp i tvisterna, vilket indirekt drabbar även barnet. Denna bild bekräftas av den intervjustudien som Kerstin Weigl och Petra Erlander på uppdrag av Jämställdhetsmyndigheten gjorde om gömda kvinnor och deras barn där 24 av 65 kvinnor varit i domstol fler än en gång gällande umgänge med barnen och i några fall väldigt många gånger. En kvinna har varit på 18 rättegångar om sin tonårsson som inte vill träffa pappa.²² Hur ska mamman och barnet kunna läka och känna trygghet i en sådan situation? Unizon ser därför också ett behov av att utredning tillsätts för att se över möjlighet att begränsa antalet gånger som beslut kan överklagas.²³

²² Weigl, K., & Erlander, P. (2022). Intervjustudien 86 gömda kvinnor och deras 128 barn. Bilaga i Jämställdhetsmyndigheten (Red). *Skyddade personuppgifter – oskyddade personer*. Jämställdhetsmyndigheten

²³ Weigl, K., & Erlander, P. (2022). Intervjustudien 86 gömda kvinnor och deras 128 barn. Bilaga i Jämställdhetsmyndigheten (Red). *Skyddade personuppgifter – oskyddade personer*. Jämställdhetsmyndigheten

Slutligen anser Unizon även att en utredning behöver tillsättas för att följa upp och utvärdera effekt av den lagstiftning som möjliggör socialnämnden att snabbt utse en tillfällig vårdnadshavare när en förälder har mördat den andra föräldern som trädde ikraft i juni 2021. I propositionen står det att nämnden varken behöver en fällande dom eller erkännande från gärningsmannen att agera. En granskning från Ernst & Young pekar på brister i socialtjänstens hantering av tre flickor som var närvarande när deras pappa mördade deras mamma. Granskningen visar att socialnämnden i fyra års tid lät pappan behålla vårdnaden om de tre döttrarna trots att han dömts till livstid för mordet, som enligt hovrätten utfördes ”med full insikt om att deras gemensamma barn var närvarande i huset” och med ”total hänsynslöshet”.²⁴ En annan morddömd pappa har i skrivande stund kvar ensam vårdnad om barnet till den mamma som han mördat, Somayyehs lilla pojke. Unizon saknar ett absolut krav på vårdnadsöverflyttning när pappa mördar mamman. Allt annat än automatisk, tvingande prövning av vårdnadsfrågan vid dödligt våld är orimligt. Unizon efterfrågar även nationella riktlinjer och tydliga rutiner för samverkan kring stöd och vård av barn när dödligt våld inträffar.

Stockholm 2023-05-08

Olga Persson, förbundsordförande Unizon

Underlaget är framtaget av Tanja Hillberg, sakkunnig barnfrid, Unizon.

²⁴ Dagens nyheter (14 april 2023). Pappan mördade mamman inför barnen – fick ha kvar vårdnaden i fyra år; Dagens nyheter (14 april 2023). Hemlig utredning granskade hanteringen av flickorna; Dagens nyheter (2 maj 2023). Rapport kritiserar hanteringen av flickorna i Hudiksvall. Hämtad från www.dn.se